

مدل هادی تلاش اقتصادی برکت

فرش دستباف

بنیاد برکت

مهرت و مکتب ایران فراغت آید

کمیته تحقیق و توسعه

عنوان و نام پدیدآور: مهتاب ۴: مدل هادی تلاش اقتصادی برکت «فرش دستباف/پدیدآورنده کمیته تحقیق و توسعه بنیاد برکت.
مشخصات نشر: تهران: طرحان، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری: ۸۷ ص: مصور (رنگی)، جدول.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۴۰-۲۸-۲
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
یادداشت: کتابنامه: ص: ۸۷.
عنوان دیگر: فرش دستباف.
موضوع: قالی و قالی بافی -- ایران
موضوع: Carpets -- Iran
موضوع: قالی و قالی بافی -- ایران -- صنعت و تجارت
موضوع: Rug and carpet industry -- Iran
شناسه افزوده: بنیاد برکت. کمیته تحقیق و توسعه
رده بندی کنگره: ۸۷۱۳۹۷/۱۹/۰۹/۷۸۰۰۹
رده بندی دیویی: ۷۴۶/۷۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی: ۵۴۴۰۶۸۹

مهتاب ۴

مدل هادی تلاش اقتصادی برکت «فرش دستباف»

پدیدآورنده: کمیته تحقیق و توسعه بنیاد برکت
ناشر: انتشارات طرحان
گرافیک: حسین خلیلی
نوبت چاپ: اول
شمارگان: ۱۵۰۰ نسخه
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۴۰-۲۸-۲
تاریخ انتشار: پاییز ۱۳۹۷
قیمت: ۳۰۰,۰۰۰ ریال
کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به بنیاد برکت است.

نشانی: تهران، میدان آرژانتین، خیابان خالد اسلامبولی (وزرا)، خیابان بیست و یکم، پلاک ۱۱،
کمیته تحقیق و توسعه بنیاد برکت
تلفن: ۸۸۷۲۸۲۶۳ - دورنگار: ۸۸۷۱۸۳۱۹

فهرست مطالب

۷	سخن آغازین.....
۱۵	مقدمه:.....
	حاصل اول:
۱۷	کلیات.....
۱۷	تاریخچه فرش دستباف.....
۱۷	تاریخچه فرش دستباف ایرانی.....
۱۸	وضعیت فعلی فرش دستباف در ایران.....
۱۸	مشکلات کلان موجود در بافت فرش دستباف ایرانی.....
۱۹	قطب‌های قالی‌بافی ایران.....
	فصل دوم:
۲۱	آشنایی با ابزار و لوازم بافت فرش.....
۲۱	تعریف اصطلاحات.....
	فصل سوم:
۲۷	انواع فرش و مراحل بافت آن.....
۲۸	فرش دستباف.....
۲۸	انواع فرش دستباف.....
۲۹	اجزاء قالی.....
۳۱	رج شمار.....
۳۳	مراحل بافت قالی.....

فهرست مطالب

۳۳	آماده سازی مواد اولیه
۳۷	آماده سازی دار
۴۰	چله کشی
۴۵	گلیم بافی ابتدای قالی
۴۷	تشنه خوانی
۴۸	گره زدن
۵۱	پارچه گذار
۵۱	قیچی کردن
۵۲	شیرازه پیک
۵۲	پایین کشی
۵۳	رایج ترین عیوب قالی رنگناه بافت
	فصل چهارم:
۵۷	انواع طرح های فرش دستباف ایران
	فصل پنجم:
۶۹	بازاریابی فرش دستباف
۷۱	فرمول قیمت گذاری فرش
۷۲	فرآیند کسب درآمد در قالی بافی
	فصل ششم:
۷۳	نمونه موردی، تولید فرش دستباف در جزیره هرمز
	فصل هفتم:
۷۹	طرح توجیهی
۸۷	منابع

فهرست مطالب

سخن آغازین

از مهم ترین اهداف کلان توسعه، رشد اقتصادی، ایجاد راه اجتماعی و افزایش درآمد سرانه مردم و کاهش بیکاری است. با توجه به شرایط، پتانسیل و اهمیت که روستاها دارا می باشند، توسعه و عمران روستایی در دهه های اخیر، همواره یکی از دغدغه های اصلی در ایران و اکثر کشورهای در حال توسعه بوده است. در بسیاری از کشورها، توسعه روستایی به مثابه راهبردی با اهمیت برای تأمین نیازهای اساسی و توزیع عادلانه ثروت تلقی شده و بر این اساس از شیوه ها و الگوهای متنوعی برای توسعه روستایی استفاده شده است که عمدتاً از دستاورد مطالعات و پژوهش های انجام شده در دهه های اخیر است. در بسیاری از کشورها از توسعه روستایی، بسیار اندک است و اکثر فقرای این کشورها یا در روستاها به سر می برند و یا شهرنشینانی هستند که حاشیه نشین با منشاء روستایی اند.

مطالعات انجام شده در دهه های اخیر، بیانگر آن است که هر یک از الگوهای توسعه بدون در نظر گرفتن شرایط اجتماعی - اقتصادی جوامع و با اعمال مدیریت با رویکردی از بالا به پایین به اجرا در می آیند؛ به دلیل نادیده انگاشتن نقش مردم و جوامع محلی در تصمیم گیری ها معمولاً با چالش های زیادی مواجه می شوند که هم از نظر اقتصادی پرهزینه اند و هم از نظر اجتماعی

نایابدار و غالباً حتی به هدف های از پیش تعیین شده نیز نمی رسند.

الگوهای توسعه اقتصادی - اجتماعی جامعه محور، ضمن توانمندسازی مردم، زمینه های مشارکت فعال آنان را در برنامه های توسعه فراهم می آورند. مسئولیت پذیری اجتماعی آحاد مردم و مشارکت سازمان های مردم نهاد، شاکله اصلی این رویکرد است. گروه های سازمان یافته مردمی، بواسطه بهره مندی از ظرفیت های نوآوری، خوداتکایی در پاسخگویی به نیازهای محلی و ارائه خدمات مناسب از مزیت نسبی در مسیر پیشبرد توسعه در سطح محل، برخوردار هستند. **کرد اجتماع محور به توسعه پایدار و پروژه های اجرایی و برنامه ریزی پایین به بالا یکی از مهمترین رویکردهای اصلی در اقتصاد مقاومتی می باشد.** این رویکرد می تواند در برنامه های توسعه روستایی و شهرستانهای محروم کشور ضامن موفقیت و پایداری برنامه های توسعه ای باشد. **بخارگیری رویکرد مشارکتی در امر توسعه و اجرای برنامه های توانمندسازی در سطح محلی از یک سو و** **وند اجرای طرح ها را تسهیل می کند و مقبولیت اجتماعی را به دنبال دارد و از سوی دیگر** **سازمان ها به صورت مستقیم به جامعه محلی بر می گردد.** در حالیکه، برنامه ها و پروژه های توسعه متکی به رهیافت های تمرکزگرا و یکسویه هرچند ممکن است در ابتدا با تحولات قابل توجهی در سطحی از زمان همراه باشد، ولی عملاً به برکنار ماندن مردم از جریان توسعه و حتی گرفتار آمدن آنان در دام وابستگی منجر می شود که در بسیاری از موارد میزان اعتماد به نفس، قدرت تصمیم گیری و ظرفیت مدیریت جوامع نیز تحلیل می رود. **مطالعات و بررسی های انجام شده توسط کمیته تحقیق و توسعه بنیاد، با محوریت مبانی نظری، مطالعات تطبیقی ملی و بین المللی و تجربیات کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، حاکی از آن است که در دوران صنعتی و مدرن شدن، کشورهای پیشرفته از فرصت های بکری در بخش های صنعت، کشاورزی و خدمات برخوردار بوده و بواسطه فناوری حاصل از عصر صنعتی شدن، در یک فضای رقابتی، به تشویق سرمایه گذاری در مقیاس بزرگ و تولید انبوه پرداخته اند. در این مسیر استفاده از بازارهای جهانی، تأمین منابع از کشورهای مختلف و مدیریت قیمت تمام شده نیز، خود گامی مؤثر در حل مشکل اشتغال بوده است. در ادامه اقداماتی مانند استانداردسازی،**

بهبود فناوری ها و .... موجب شده است تا آن کشورها عهده دار نقش اصلی و پیشرو در بازارها گردیده و بدین ترتیب زمینه توسعه کسب و کار و به تبع آن توسعه اشتغال، برای آن کشورها فراهم شده است.

متأسفانه با گذشت این روند و نقش پذیری کشورها در بازارها و تصرف سهم های اصلی بازار، فضا و موقعیت برای کشورها، در حال توسعه محدود و کم شده است. در این راستا کشورهای در حال توسعه از یک طرف با اشباع نسبی بازارهای جهانی، عدم برخورداری از قدرت سیاسی - اقتصادی و عدم دسترسی به فناوری ها، پیشرفته مواجه شده و از طرف دیگر فرهنگ مصرف در این کشورها نفوذ یافته است. بنا بر این، برای کشورهای در حال توسعه، دیگر این امکان فراهم نمی شود تا بتوانند صرفاً از همان روش های سنتز به تولید و رشد اشتغال بپردازند. چراکه مختصات محیط و ویژگی های عرضه و تقاضا تغییر کرده است و بدین ترتیب طراحی و مدیریت فرایند تولید و توسعه اشتغال، در این دوره سخت تر و پیچیده تر از قبل خواهد بود.

در همین رابطه، ایران نیز به عنوان یک کشور در حال توسعه، از قبل از پیروزی انقلاب اسلامی به عنوان عنصری از زیر مجموعه قدرت های حاکم و با اعمال سیاست های توسعه ای نظیر کشورهای پیشرفته و توسعه یافته، اقدام به حمایت از توسعه سرمایه گذاری در فضای رقابتی نموده است. نتیجه اجرای این نوع سیاست ها، تمرکز سرمایه ها در شهرهای بزرگ و مرفه شدن شهرهای برخوردار بوده و همین سیاست از سویی دیگر موجب افزایش مهاجرت روستاها و شهرهای محروم با هدف استفاده از فرصت های شغلی ایجاد شده در شهرهای بزرگ گردیده است. به نحوی که در برابر رشد و توسعه برخی از شهرهای بزرگ، بسیاری از دیگر شهرها و روستاها، سرانجامی غیر از حرکت به سمت فقر، فلاکت و محرومیت بیشتر، نداشته اند.

توسعه اجرای این سیاست و تمرکز بر سرمایه گذاری در شهرهای بزرگ و فراموش کردن سایر شهرهای کوچک و بویژه روستاها، موجب شده است که نسبت روستانشینی جمعیت از حدود ۶۱ درصد در سال ۱۳۳۵ به حدود ۲۵،۹ درصد در سال ۱۳۹۵ کاهش یابد. در این راستا باید توجه داشت این روند کاهشی و تغییر بافت جمعیتی و نیز آمایشی، علیرغم تلاش های مؤثر

سخن آغازین

دولت‌ها در دوران پس از انقلاب اسلامی در حوزه تأمین زیرساخت‌ها نظیر ایجاد و توسعه راه، آب، برق، مدرسه و درمانگاه و همچنین ساماندهی شوراها و سایر مجموعه اقدامات اجتماعی، رخ داده است. هم‌اکنون روستاهای بسیاری در ایران وجود دارند که از امکانات زیربنایی مناسب برای زندگی و سکونت دائمی، بهره‌مند هستند اما روستاییان به دلیل عدم برخورداری از شغل مناسب (درآمدزا) و محدودیت تولید، به شهرها مهاجرت نموده و آن روستاهای بهره‌مند از زیرساخت‌ها، خالی از سکنه شده‌اند.

یکی از تأملات اصلی بنیاد برکت، وابسته به ستاد اجرایی فرمان حضرت امام (ره)، ترسب کسب و کار پایدار و توانمندسازی اقتصادی و اجتماعی جوامع محروم مبتنی بر مزیت‌های طبیعی، ناطق است. در راستای تحقق این مأموریت، تدوین راه‌کارهای نوآورانه به منظور جلب مشارکت فرآیند جامعه محلی و توان‌افزایی آنان به منظور ارتقای سطح رفاه مردم و ایجاد زمینه توسعه پایدار در مناطق هدف در اولویت کار بنیاد برکت قرار گرفت. نتیجه این تمرکز، طراحی الگوهای مختلف، از غرض‌دایی و محرومیت‌زدایی بر مبنای تعریف و اجرای سلسله مطالعات پژوهشی و میدانی، بررسی هدفمند تجربیات گوناگون ملی و بین‌المللی در حوزه محرومیت‌زدایی بوده است که در یک الگوها و روش‌های تدوینی، علاوه بر ترسیم مسیر، به نحوه سازماندهی و چگونگی مشارکت سایر بخش‌ها اعم از بخش عمومی، خصوصی، سازمان‌های مردم‌نهاد، تعریف نقش هر یک از ذینفعان، تکمیل زنجیره تأمین هر فعالیت و نقش مردم جامعه محلی، توجه ویژه شده است.

در همین راستا، بنیاد برکت، الگویی را با توجه به شرایط و ویژگی‌های مناطق مختلف کشور با تمرکز بر سطحی گسترده‌تر تدوین کرده است. این الگو تحت عنوان «آیین نامه سرمایه‌گذاری مردمی و اشتغال نیروی انسانی - آسمان» به دنبال ایجاد رشد فراگیر در مناطق محروم و توسعه کسب و کار و اشتغال، تحت رویکرد اصلی معیشت پایدار است. «آسمان» راهی برای ایجاد پیوند میان سرمایه اجتماعی و اقتصادی در یک جامعه با تمام فرصت‌ها و محدودیت‌های دنیای واقعی است که میان توانمندی جامعه و بازارهای محلی، پلی از جنس مشارکت، توسعه اجتماعی و

اقتصادی می‌زند و زمینه تقویت چرخه عرضه و تقاضا را به عنوان زیربنای درآمدزایی و اشتغال، در سطحی نظیر یک شهرستان فراهم می‌آورد.

«آیین نامه فقرزدایی و توان‌افزایی برکت - آفتاب» یکی دیگر از الگوهای مورد عمل بنیاد است که با هدف کمک به تسریع فرآیند فقرزدایی از طریق توانمندسازی جوامع محلی مبتنی بر بهره‌گیری از رویکرد مشارکتی و اقدام اجتماعی به جای تصدی‌گری، تدوین شده است. تحت گستره «آفتاب»، پیش از تعین ظرفیت‌های محلی برای انجام و توسعه کسب و کار، فرایند توانمندسازی آغاز می‌شود. نامردم جامعه محلی بتوانند به صورت فعال در تصمیم‌گیری‌ها و پذیرش مسئولیت، ایفای نقش نمایند. بی‌تردید بنیاد برکت بر این باور است که غلبه بر فقر و محرومیت، نیازمند آن است که مردم خود از توانمندی لازم برای شناخت فرصت‌ها و محدودیت‌های محیطی برخوردار گردیده و مهارت و دانش زندگی در شرایط محیطی را کسب نمایند.

و در نهایت «متهاب» یا «مدل هادی تلاش اقتصادی برکت» به عنوان ضلع سوم و حلقه تکمیل کننده «مدل توسعه روستا» تلقی می‌شود. «متهاب» در پی آن است تا با ارائه طرح‌ها و مدل‌های کسب و کار خرد با توجه به زمینه‌ها و ظرفیت‌های روستایی، پیوند دهند مجموعه‌های «آسمان» و «آفتاب» باشد. اگر در آسمان به دنبال تولید خانگی و خرد هستیم رد آسمان جستجوی پشتیبانی و تأمین چرخه تولید، در متهاب مدل‌های کسب و کار را به منصفه ظهور می‌گذاریم. (شمای کلی مدل توسعه اقتصادی روستا در پایان همین بخش ارائه شده است).

کسب و کارهای کوچک روستایی از قابلیت‌های خاصی برخوردارند که با استفاده از آن می‌توان تأثیر قابل توجهی بر توسعه اقتصادی و اجتماعی روستا گذاشت. با این حال فقدان مهارت و طرح مناسب یکی از عوامل مهمی است که مانع از رونق این قبیل کسب و کارها و توجه مناسب روستائینشان به آنها شده است. از این رو، کمیته تحقیق و توسعه بنیاد برکت سعی کرده است تا با فراهم آوردن مجموعه «متهاب» این مانع را برطرف کرده و با ارائه مدل‌ها و طرح‌های متناسب با شرایط محلی و روستایی، گامی در راستای رونق و شکوفایی کسب و کارهای مذکور بردارد.

نظر به تعدد و تنوع زمینه‌های کسب و کار در روستاها، «مهتاب» به صورت یک مجموعه و سلسله وار منتشر می‌شود. با توجه به اینکه قالبیابی، به عنوان یک هنر و یک حرفه، از پیشینه‌ای تاریخی برخوردار بوده و بخشی از هویت و تاریخ فرهنگی کشور عزیزمان، ایران، به حساب می‌آید، قابلیت و پتانسیل فراوانی بویژه در مناطق مختلف روستایی برای ایجاد و گسترش آن وجود دارد. مستقل از این موضوع نیز، این حرفه، در طول تاریخ دارای بازاری مناسب و سودآور برای افراد علاقمند به این حوزه بوده و درآمد قابل قبولی برای آنها ایجاد کرده است. بر همین اساس چهارمین جلد از «مهتاب» به قالبیابی اختصاص یافته است. به این ترتیب، در این مجلد سعی شده است با استفاده از مطالعات و تحقیقات صورت گرفته و استفاده از نظرات افراد با تجربه، به مباحث مربوط به قالبیابی پرداخته شود و با بیانی روشن و ساده در اختیار خانوارهای روستایی علاقمند به این حرفه قرار گیرد تا از این طریق بتوانند درآمدی مستمر برای خود ایجاد نمایند.

و من الله التوفیق

محمود عسکری آزاد

رئیس کمیته تحقیق و توسعه بنیاد برکت